

Ігор БРИНДАК, магістр богослов'я

„Вірую в єдину, святу, соборну і апостольську Церкву”... Кожен християнин щоденно повторює ці слова із Символу віри. І якщо відносно слів „єдина, соборна і апостольська” сумнівів у нас не виникає, то зі словом „свята” у багатьох, мабуть, зародиться запитання: „Якщо Церква свята, то чому деякі її члени живуть не краще від поган або атеїстів і чому в церковній історії мали і мають місце різні негативні явища?” Спробуймо знайти відповідь.

Еволюція поглядів французького історика

На початку слід зазначити, що назвою „свята” у Символі віри Церква зовсім не твердить, що усі її члени є святими, а лише те, що у неї є усі засоби для осягнення святості. Що ж стосується так званих „історичних компроматів” щодо Церкви, то чимале їх число є звичайними міфами. До цього розряду належать, зокрема, такі факти: існування Папеси Іванни, твердження про те, що нібито в Середньовіччі Церква засуджувала вчення про сферичність Землі і навчала, що жінка не має безсмертної душі. А ось інші речі: релігійні війни, інквізиція, сексуальні скандали - дійсно мали місце. Але в їхніх описах, як правило, є багато перебільшень. Однак більше було зла чи менше, воно усе ж таки було. І це слід визнати. Інша річ, що члени Церкви вважають ці факти ексцесами, тобто відходом від норми, чимось невластивим для християнства. А атеїсти, антиклерикали і представники деяких сект – навпаки – закономірністю, прямим наслідком церковного вчення. Отже, негативні явища у Церкві – це ексцес чи закономірність?

У таких питаннях завжди доречно довідатися, що думали люди зі сторони, тобто ті, які не зацікавлені критикувати або ж, навпаки, вихвалити кого-небудь. Так, наприклад, жив у ХІХ-му столітті у Франції історик Алексіс де Токвіль. Він був відомий тим, що досліджував причини вибуху Великої французької революції 1789-го року. Як згодом зізнався цей історик, на початках він був переконаний, що однією із головних причин революції були фанатизм і аморальність французького духовенства, яке налаштувало проти себе простих людей. Але вивчивши історичні документи де Токвіль дійшов до цілком протилежних висновків. Ось його слова: „Виходячи з усього сказаного та не зважаючи на кричущу розбещеність деяких його членів, мені здається, що в той момент, коли французьке католицьке духовенство зненацька захопила революція, навряд чи коли-небудь існував чудовіший духовний стан, більш освічений і національний, який менше вдовольнявся своїми особистими добродійностями, повніше збагачений

суспільними добродійностями і, водночас, більш віруючий. Це достатньо виразно показали подальші утиски. Я почав вивчати старе французьке суспільство з глибокою упередженістю до духівництва, а завершив свою працю з великою пошаною до нього” (Алексіс де Токвіль, Давній порядок і революція, - Київ: Юніверс -2000. - Стор. 105). Звернімо увагу, що автор визнає факт існування негативних явищ у Церкві. Водночас він стверджує, що нормою були не вони, а зовсім протилежні речі.

Ігнатій Лойола на шляху до святості

Усі, напевно, чули про чернечий орден єзуїтів. Їхню роль в історії оцінюють по-різному. Але усі погоджуються з тим, що ці ченці відіграли дуже важливу роль у зміцненні й поширенні католицизму. Деякі автори навіть вживають поняття „Католицька Церква” і „єзуїти” як синоніми. Останнє є великим перебільшенням і узагальненням, але підстави для таких ототожнень були. Та найцікавішим є те, що заснував цей орден чоловік, який рятувався втечею від інквізиції. Прийде час – і Церква визнає його святим. Але перед тим йому випало пройти нелегкий шлях. Ігнатій Лойола (1491-1556) був офіцером іспанської армії. В часі бойових дій він отримав важке поранення, внаслідок якого не мав можливості продовжити військову службу. Повернувся в родинний маєток, де більшу частину часу присвячував читанню духовної літератури. Ознайомившись з біографіями святих Франциска і Домініка, він вирішив стати проповідником Євангелія. Він блукав вулицями іспанських міст і виголошував покайні проповіді. Спочатку цю його поведінку сприймали як дивацтво. А пізніше ним навіть зацікавилася інквізиція. Власне, рятуючись від іспанських інквізиторів, Лойола покинув свою батьківщину і перебрався до Франції. В університеті Сорбонна він здобув теологічну освіту, а в 1540-му році звернувся до папи Павла III з проханням затвердити статус нового ордену – єзуїтів. У подальшому сам Ігнатій і заснований ним орден надали папству неоціненні послуги. Як бачимо, чоловік, який особисто був переслідуваний деякими церковними діячами, бачив дуже добру різницю між ними і Церквою як такою.

Ігнатій Лойола все ж був членом Церкви, до того ж глибоко віруючим. Але погляньмо на поведінку людей, які не були ані католиками, ані навіть християнами. Мова йтиме про юдеїв як про релігійну спільноту, а не про націю. Як відомо, зусиллями іспанської інквізиції визнаєвців юдаїзму в 1492-му році було виселено з Іспанії, а у 1535-му – з Португалії. Про це, мабуть, відомо більшій частині наших читачів. Дивною була поведінка вигнаних. Вони чомусь поселялись не в протестантських або православних країнах, а в католицьких. А найчастіше – на території Папської держави. Більше того, в часи релігійних воєн XVI-XVII століть між католиками і протестантами юдеї, за невеликими винятками, воювали саме на боці католиків або ж принаймні допомагали їм фінансово і молилися у синагогах за перемогу католицьких армій (див. „Чи є Церква предтечею тоталітаризму?”, „Жива Вода”, №8 за 2008-й рік). Варто додати, що через таку свою

позицію юдейські громади ставали жертвами переслідувань у протестантських краях. Їхню на перший погляд, досить дивну поведінку, можна пояснити тільки тим, що ті переслідування, які були в Іспанії й Португалії, юдеї розглядали як ексцеси, а не щось властиве Католицькій Церкві.

Напівправда гірша від брехні

До початку ХХ-го століття суспільство, відчуваючи невдоволення, визнавало два головних засоби протесту: еміграцію або збройне повстання. Про еміграцію уже згадувалося вище. А ось щодо повстань. Про ті виступи, що мали антикатолицький характер, у шкільних підручниках завжди згадують. А ось про те, що були виступи на захист Католицької Церкви, як правило прийнято мовчати. Однак, нижче мова йтиме не про ті і не про інші. Маю на увазі Нідерландську революцію (1567-1609). Більшість з нас знають про ті події з роману Шарля де Костера „Легенда про Тіля Уленшпігеля” або ж із однойменної екранізації цього твору. У шкільних підручниках, як радянських, так і сучасних, пишеться про те, що Нідерланди повстали проти іспанського панування і гніту Католицької Церкви та, здобувши перемогу, творили нову державу, яка стала називатися Голландією.

Велика доля істини тут є. І те, що іспанське панування в Нідерландах, особливо ж у передреволюційний період, було економічно відчутним для місцевих жителів, і що мали місце релігійні переслідування, і що багато духовних осіб вели себе неналежним чином. Але, незважаючи на це, не дано пояснення іншому факту: як зрозуміти, що повстало сімнадцять провінцій, а в складі Голландії залишилося тільки сім. Де ж ще десять? І це при тому, що немає фактів, які б свідчили, що у тих десяти провінціях іспанцям вдалося придушити повстання. Насправді ж ситуація виглядала наступним чином: на початках революція в Нідерландах мала загальнонародний характер. У ній брали участь як католики, так і протестанти. Не було поділу й за етнічним принципом, бо ж у загонах повстанців були голландці і валлони, фламандці і німці. Протестанти кальвіністського напрямку здобули панівне становище в семи північних провінціях, з яких згодом і виникла держава Голландія.

А що було далі? Надамо слово сучасному російському історику Дмитрію Карцеву: „Добившись влади, нідерландські протестанти зробили те, що багато десятиліть не могли зробити іспанці – хитнули маятник симпатій поміркованих в бік Іспанії” (див. „Рождение новой Европы” „Вокруг света” №1(2820), 2009. стор. 94). А проявлялося це в такий спосіб, що протестанти руйнували монастирі, розбивали ікони, вбивали або калічили священиків і монахів” (там же, стор.90). Спочатку вони робили це у своїх

провінціях, а згодом почали творити подібне на Півдні. Отоді місцеве населення, яке перед тим воювало з іспанцями, виступило проти голландських протестантів. У 1579-му році десять південних провінцій підписали Арразьку унію. Згідно з нею підписанти номінально визнавали номінальну владу іспанського короля за умови збереження місцевого самоуправління і виведення іспанських військ. Також Арразька унія передбачала непорушність прав Католицької церкви (там же, стор. 94). Пізніше на території тих десяти провінцій виникне держава Бельгія. Як бачимо, навіть ті люди, які зі зброєю в руках боролися зі зловживаннями, до яких були причетні окремі церковнослужителі, не ототожнювали їх із Церквою взагалі. Більше того, як лише виникла загроза для Церкви, вони виступили на її захист.

Наслідувати тих, хто вгору йде

Тепер перейдемо до нашого часу. Глибший аналіз різних кризових явищ, які мають місце у Церкві, особливо на Заході, ще належить зробити історії. Але іноді варто послухати і сучасників. Ось які думки про становище церкви на Заході висловлює російський православний богослов отець-диякон Андрій Кураєв: „Коли ми говоримо про порожні храми Західної Європи, то слід уникнути однієї ілюзії. Не треба думати, що ось були традиційні богослужіння, меси латинською, залишки древнього середньовічного благочестя... І раптом священики почали грати у футбол і виступати на рок-концертах. І тоді народ покинув секуляризовані храми... Це не так. Католицька Церква уже протягом трьох століть існує в дуже агресивному середовищі – від часів французько-масонської революції. А на війні помилок не уникнути. Всіх наслідків не передбачиш. Більше того, поразка може бути не наслідком моїх сьогоднішніх помилок, а результатом ще вчорашньої перемоги противника. Можливо, якщо не було б реформ, то людей у католиків було б ще менше, як, наприклад, сьогодні у нас” („Перестройка в церквях. На пути к вере”, „Літопис”, стор. 247). Думаю, що ці слова варто взяти до уваги не лише нецерковним людям, але й деяким занадто консервативним християнам.

Тепер, після того як ми почули різні думки і дізнались про різні позиції людей, які або вивчали негативні явища в Церкві, або ж самі від них страждали, або й навіть з ними боролися, не важко зробити висновок і відповісти, чи ці явища є ексцесом чи закономірністю. Однак до усього вище сказаного необхідно внести деякі доповнення.

Перше: ті, хто полюбляє часто говорити про гріхи дітей Церкви, не усвідомлюють, що ніякої Америки вони не відкривають. Те, що у Церкві будуть грішники, вона, Церква, знала ще дві тисячі років тому. А вірніше, знав її засновник Ісус Христос. І тому встановив святу Тайну Покаяння. Крім того, хіба не сам Спаситель розповідав притчі про кукіль і

пшеницю, і про невід, що має добру і погану рибу (Мт. 13, 24-50). В обох цих розповідях йдеться про те, що добро і зло будуть існувати у Христовій Церкві аж до Його другого приходу. Зрозуміло, що це не виправдовує нічию беззаконну поведінку, адже за все остаточно доведеться відповідати.

Друге: чи можна піднятися на гору, якщо постійно дивитися на тих, хто внизу? Тобто, чи можна досягнути духовного поступу, якщо звертати увагу тільки на чийсь гріхи. І не має значення, про яку конфесію йдеться. Хто бажає пізнати правду і жити нею, той повинен вивчати не тільки так звані „загальновідомі факти“, але й життя таких особистостей як Франциск Асизський, Дон Боско, Митрополит Андрей Шептицький, отець Еміліян Ковч, Мати Тереза з Калькутти, Папа Іван XXIII, Папа Іван Павло II та інших їм подібних. Якщо будемо дивитися на тих, хто є на духовній вершині, то знайдемо легший шлях, щоб здійснитися на цю вершину. І тоді слова про святу Церкву із Символу віри стануть для нас беззаперечними.

Опубліковано в: Ігор БРИНДАК. *Ексцес чи закономірність*//«Жива вода» №1 2011